

УДК 338.434(477.44)

DOI <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.2.8>

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА

Кручиненко В. А. – здобувач вищої освіти третього рівня спеціальності 051 «Економіка»

Херсонського державного аграрно-економічного університету

У даній науковій роботі визначено зміст категорії «фінансове забезпечення». За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено значущість джерел фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору. Сформовані моделі множинної регресії, які описують залежність параметрів такого розвитку і обсягів ресурсів за різними джерелами фінансового забезпечення.

Ключові слова: фінансове забезпечення, підприємства, аграрний сектор, кореляційно-регресійний аналіз, ресурси.

Kruchynenko V.A. Financial resources management of agricultural sector enterprises

In this scientific work the content of the category "financial support" is defined. With the help of correlation-regression analysis, the significance of sources of financial support for the development of the agricultural sector has been established. Multiple regression models are formed, which describe the dependence of the parameters of such development and the amount of resources on different sources of financial security.

Key words: financial provision, enterprises, agricultural sector, correlation-regression analysis, resources.

Постановка проблеми в загальному виді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Аграрний сектор займає стратегічне положення в економіці будь-якої держави, оскільки сільське господарство виступає в якості основної продуктивної системи, яка забезпечує безперерйне надання громадянам продуктів харчування і товарів першої необхідності. Без останніх взагалі неможливе забезпечення процесу життєдіяльності будь-якого соціуму.

Показовим індикатором ролі аграрного сектору в економіці держави є відсоток активної частини соціуму, зайнятого в сільському господарстві, а також питома вага продукції, виробленої в такому господарстві, в структурі внутрішнього валового продукту держави. Ці параметри характеризують стан аграрного виробництва і щорічно змінюються в залежності від ряду факторів, основним з яких є фінансове забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на той факт, що аграрний напрямок є досить ресурсномістким, проблеми пошуку джерел фінансування, використання яких може забезпечити реалізацію виробничого циклу на якісному і технологічно новому рівні, потребують найскорішого вирішення. Спроби такого вирішення зроблені В.М. Алексійчуком, В.Я. Амбросовим, Л.М. Болдиревою, М.М. Бучневим, О.Є. Гудзь, О.В. Дмитриком, І.В. Застрожніковою, В.К. Збарським, О.М. Ільчуком, М.Ф. Кропивко, Ю.П. Макаренко, О.С. Потаповим, М.І. Пугачовим, П.А. Стецюком, П.Т. Саблуком [1–3; 5; 7; 9; 11–14; 16–19] та іншими науковцями. В той же час, в полі зору більшості вчених знаходяться питання, які потребують вирішення в окремо обраному сегменті аграрного сектору або сполучені з використанням конкретного джерела фінансових ресурсів. Масштабність проблеми недофінансування діяльності суб'єктів аграрного

сектору, її сполученість з проблематикою забезпечення продовольчої безпеки та багатьма іншими визначає необхідність застосування комплексного підходу до її вирішення. Це стосується формування сукупності заходів з акумуляції фінансових ресурсів, оптимізації їх пропорцій, обґрунтування напрямків використання для забезпечення ефективного результату як для аграрного сектору, так і для суспільства в цілому. Поєднання таких заходів в систему стратегічної дії передбачає необхідність встановлення стратегічної значущості джерел фінансового забезпечення, що визначається результативністю їх використання в частині формування основних параметрів розвитку аграрного сектору – активної частини соціуму, зайнятого в сільському господарстві, а також обсягу виробленого валового внутрішнього продукту.

Таким чином, **метою даної статті** є встановлення значущості джерел фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору з точки зору ефективності функціонування останнього.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Детальне вивчення наукової спадщини, представлена в роботах Я. Буздугана, Т. Гавриленко, Л.В. Дікань, М. Забаштанського, Г. Погріщука, В. Савчука [4; 6; 8; 10; 20; 21] дозволяє відзначити неоднозначність сприйняття науковцями змісту категорії «фінансове забезпечення». Критичний огляд представлених в літературі визначень свідчить про можливість систематизації викладених в ній підходів. Результатом такої систематизації є встановлення двох основних точок зору щодо змісту фінансового забезпечення: з одного боку, фінансове забезпечення може сприйматися як сукупність фінансових ресурсів, використання яких створює умови реалізації виробничих, організаційних, соціальних та інших процесів, а з іншого – як комплекс організаційно-управлінських рішень та заходів, що забезпечують акумуляцію, розподіл та використання фінансових ресурсів для формування умов розвитку відповідних процесів [4; 6; 8; 10; 20; 21]. Тобто в першому випадку забезпечення ототожнюється з ресурсами, в другому – з оперуванням цими ресурсами. І в обох випадках обсяги і структура ресурсів є найважливішими характеристиками фінансового забезпечення.

Безумовно, в кожній сфері діяльності існують свої особливості використання ресурсів, що в значній мірі визначаються значущістю тієї чи іншої групи таких ресурсів для досягнення результату. Для встановлення значущості окремих груп фінансових ресурсів в частині забезпечення ефективності їх використання в аграрній сфері можуть бути використані інструменти кореляційно-регресійного аналізу. Використання таких інструментів в економічній статистиці та економетриці задля вивчення зв'язку між вибірками показників дуже поширене: в тому випадку коли зв'язок між ними носить не функціональний, а імовірнісний (або стохастичний) характер, а однозначної залежності між величинами немає, в процесі розрахунків застосовуються методи кореляції і регресії. Їх використання дозволяє встановити наявність і ступінь зв'язку між величинами X і Y .

В якості міри такого зв'язку використовується коефіцієнт кореляції, який оцінюється за вибіркою обсягу n пов'язаних пар спостережень (X_i, Y_i) із генеральної сукупності X і Y . Для оцінки ступеня взаємозв'язку величин X і Y , вимірних в кількісних шкалах, використовується коефіцієнт лінійної кореляції, який передбачає, що вибірки X і Y розподілені за нормальним законом. Лінійний коефіцієнт кореляції – параметр, який характеризує ступінь лінійного взаємозв'язку між двома вибірками, розраховується за формулою:

$$r_{xy} = \frac{\sum(X_i - \bar{X}) \times (Y_i - \bar{Y})}{\sqrt{\sum(X_i - \bar{X})^2 \times \sum(Y_i - \bar{Y})^2}} \quad (1)$$

де X_i – значення, що приймаються в вибірці X ,

Y_i – значення, що приймаються в вибірці Y ;

\bar{X} – середня по X ,

\bar{Y} – середня по Y .

Коефіцієнт кореляції змінюється від -1 до 1 .

Моделювання вимірюваних даних і дослідження їх властивостей дозволяє здійснити метод регресійного аналізу. Його застосування потребує встановлення значень залежної змінної і незалежної змінної. Регресійна модель є економіко-статистичною моделлю, що базується на рівнянні регресії або системі регресійних рівнянь, в яких пов'язано величини екзогенних (вхідних, «пояснюючих») та ендогенних (вихідних) змінних.

Найчастіше регресія задається рівнянням, яке показує залежність між двома групами числових змінних.

В якості основного показника, що відображає міру якості регресійної моделі, яка описує зв'язок між залежною і незалежними змінними, використовується коефіцієнт детермінації.

Перш ніж оцінити значущість окремих груп ресурсів для забезпечення розвитку аграрного сектору, доцільно встановити наявність зв'язку між характеристиками такого розвитку і обсягом фінансового забезпечення взагалі. В якості основних параметричних характеристик можуть бути обрані: валовий внутрішній продукт у фактичних цінах у розрахунку на одну особу і кількість зайнятих у відповідній сфері. Період проведення розрахунків – 2010 – 2017 рр. (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обсягом фінансування аграрного сектору і ВВП у фактичних цінах у розрахунку на одну особу

	Обсяг фінансових ресурсів, млн. грн. (X)	Валовий внутрішній продукт аграрного сектору у фактичних цінах у розрахунку на одну особу (Y)
2010	172364,6	24798,0
2011	228308,2	29980,0
2012	276651,8	32480,0
2013	313096,8	33965,0
2014	390607,0	36904,0
2015	685844,9	46413,0
2016	1537319,1	55899,0
2017	911614,1	70233,0
Коефіцієнт кореляції	0,809	
Коефіцієнт детермінації	0,6541	
Рівняння регресії	0,026X + 26417,76	

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обсягом фінансування аграрного сектору і ВВП у фактичних цінах у розрахунку на одну особу свідчать про наявність високого прямого зв'язку між цими факторами (коефіцієнт

кореляції становив 0,809). Перевірка статистичної значущості рівняння за допомогою коефіцієнту детермінації дозволяє відзначити, що 65, 41% загальної варіабельності ВВП аграрного сектору у фактичних цінах у розрахунку на одну особу пояснюється зміною обсягу фінансових ресурсів.

Таблиця 2

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обсягом фінансування аграрного сектора і кількістю зайнятих у ньому осіб

	Обсяг фінансових ресурсів, млн. грн. (X)	Кількість зайнятих, тис. осіб (Y)
2010	172364,6	3115,6
2011	228308,2	3410,3
2012	276651,8	3308,5
2013	313096,8	3389,0
2014	390607,0	3091,4
2015	685844,9	2870,6
2016	1537319,1	2866,5
2017	911614,1	2860,7
Коефіцієнт кореляції	-0,755	
Коефіцієнт детермінації	0,5703	
Рівняння регресії	$y = -0,00038X + 3328,68$	

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між обсягом фінансування аграрного сектора і кількістю зайнятих у ньому осіб свідчать про наявність високого зворотного зв'язку між цими факторами (коефіцієнт кореляції становив -0,755). Перевірка статистичної значущості рівняння за допомогою коефіцієнту детермінації дозволяє відзначити, що 57,03% загальної варіабельності кількості зайнятих пояснюється зміною обсягу фінансових ресурсів. Іншими словами – точність підбору рівняння регресії середня. Останні 42,97% зміни кількості зайнятих пояснюється факторами, не врахованими в моделі.

В цілому, результати кореляційно-регресійного аналізу зв'язку між обсягом валового внутрішнього продукту, кількістю зайнятих в аграрному секторі як характеристиками розвитку аграрного сектору і обсягом фінансових ресурсів, спрямованих на такий розвиток, дозволяє відзначити наступне: фінансові ресурси є фактором впливу на розвиток аграрної сфери; для пояснення тенденцій такого розвитку має бути використано рівняння з більшою кількістю пояснюючих. Таку конкретизацію може забезпечити формування моделі множинної регресії.

Встановлення наявності зв'язку між обраними показниками свідчить про доцільність конкретизації факторів фінансового забезпечення для встановлення їх вагомості. В таблицях 3 і 5 представлені результати розрахунку параметрів множинної регресії. Емпіричне рівняння у даному випадку має вигляд:

$$Y = b_0 + b_1 \times X_1 + \dots + b_m \times X_m + e \quad (2)$$

де X_1, X_2, X_m – незалежні змінні;

b_0, b_1, \dots, b_m – значення коефіцієнтів регресії;

e – оцінка відхилення ϵ .

Розраховане значення множинного коефіцієнту кореляції (табл. 3) свідчить про наявність тісного зв'язку між обсягами валового внутрішнього продукту

і параметрами фінансового забезпечення – обсягами банківського кредитування, державної підтримки, іноземних інвестицій, нерозподіленого прибутку.

Побудова рівняння множинної регресії сполучена з обчисленням приватних коефіцієнтів кореляції. Коефіцієнт приватної кореляції відрізняється від простого коефіцієнта лінійної парної кореляції тим, що він характеризує парну кореляцію відповідних ознак (Y і X_i) за умови, що вплив на них інших факторів (X_j) усунуто.

Таблиця 3

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між валовим внутрішнім продуктом у фактичних цінах і обсягами фінансового забезпечення діяльності аграрного сектору в розрізі його джерел

	Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах у розрахунку на одну особу (Y)	Обсяг банківського кредитування (X_1)	Обсяг державної підтримки (X_2)	Обсяг іноземних інвестицій (X_3)	Нерозподілений прибуток (X_4)
2010	24798,0	26880,0	4608,1	5399,4	41605,2
2011	29980,0	34080,0	4327,9	5821,9	62218,6
2012	32480,0	37810,0	6457,7	5883,8	80223,8
2013	33965,0	40170,0	7310,1	5825,3	85421,7
2014	36904,0	53070,0	16212,2	9234,7	90132,1
2015	46413,0	48430,0	45775,0	13478,2	189692,1
2016	55899,0	55370,0	6929,3	12831,9	262375,6
2017	70233,0	59700,0	5032,0	15519,9	318501,0
Множинний коефіцієнт кореляції	0,9943				
Коефіцієнт детермінації	0,9886				
Рівняння регресії	$Y = 12820,36 + 0,2012X_1 - 0,1115X_2 + 0,6592X_3 + 0,1049X_4$				

На підставі приватних коефіцієнтів (табл. 4) можна зробити висновок про обґрунтованість включення змінних в регресійну модель. Якщо значення коефіцієнта мале або він незначний, то це означає, що зв'язок між даними фактором і результативною змінною або дуже слабкий, або зовсім відсутній, тому фактор можна виключити з моделі.

Як можна бачити з результатів розрахунку приватних коефіцієнтів кореляції, майже незначний зв'язок з представлених форм фінансового забезпечення із валовим внутрішнім продуктом має державна фінансова підтримка, що свідчить про нераціональність державної політики в частині використання державних інструментів впливу задля розвитку сільського господарства. З іншими формами фінансового забезпечення державна фінансова підтримка також не має тісного зв'язку.

Таблиця 4

Матриця парних коефіцієнтів кореляції між валовим внутрішнім продуктом у фактичних цінах і фінансовим забезпеченням діяльності аграрного сектора в розрізі його джерел

–		X_1	X_2	X_3	X_4
Y	1	0,8826	0,1131	0,9348	0,9887
X_1	0,8826	1	0,2427	0,8787	0,8468
X_2	0,1131	0,2427	1	0,4164	0,1488
X_3	0,9348	0,8787	0,4164	1	0,9412
X_4	0,9887	0,8468	0,1488	0,9412	1

Найбільш результативним з точки зору забезпечення зростання обсягів валового внутрішнього продукту є використання нерозподіленого прибутку вітчизняних підприємств і зарубіжні інвестиції, що свідчить про необхідність використання переваг цих форм при розробці стратегічних напрямків розвитку сільського господарства.

В результаті розрахунків може бути отримане рівняння множинної регресії:

$$Y = 12820,36 + 0,2012X_1 - 0,1115X_2 + 0,6592X_3 + 0,1049X_4$$

За допомогою коефіцієнту детермінації встановлено, що 98,86% загальної варіабельності Y пояснюється зміною факторів X_j . Таким чином воно може бути використано в процесі прийняття стратегічних рішень щодо фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора.

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між кількістю зайнятих і фінансовим забезпеченням діяльності аграрного сектора в розрізі його джерел також свідчать про низьку ефективність використання державної підтримки для розвитку аграрного сектора, зокрема створення нових робочих місць.

Таблиця 5

Результати кореляційно-регресійного аналізу взаємозв'язку між кількістю зайнятих і обсягами фінансового забезпечення діяльності аграрного сектора в розрізі його джерел

	Кількість зайнятих, тис. осіб	Обсяг банківського кредитування (X_1)	Обсяг державної підтримки (X_2)	Обсяг іноземних інвестицій (X_3)	Нерозподілений прибуток (X_4)
2010	3115,6	26880	4608,1	5399,4	41605,2
2011	3410,3	34080	4327,9	5821,9	62218,6
2012	3308,5	37810	6457,7	5883,8	80223,8
2013	3389,0	40170	7310,1	5825,3	85421,7
2014	3091,4	53070	16212,2	9234,7	90132,1
2015	2870,6	48430	45775,0	13478,2	189692,1
2016	2866,5	55370	6929,3	12831,9	262375,6
2017	2860,7	59700	5032,0	15519,9	318501,0
Множинний коефіцієнт кореляції	0,9318				
Коефіцієнт детермінації	0,8682				
Рівняння регресії	$Y = 3530,98 + 0,0089X_1 + 0,0038X_2 - 0,12X_3 + 0,0018X_4$				

Отримані значення приватних коефіцієнтів кореляції дозволяють зробити висновок про зворотну залежність кількості створених робочих місць від обсягів фінансування в формі банківського кредитування, іноземних інвестицій і нерозподіленого прибутку. Така ситуація може означати спрямованість інвестицій переважно на забезпечення процесів автоматизації та механізації виробництва, що призводить до вивільнення робочої сили.

В результаті розрахунків може бути отримане рівняння множинної регресії $Y = 3530,98 + 0,0089X_1 + 0,0038X_2 - 0,12X_3 + 0,0018X_4$ і встановлено, що 86,82% загальної варіабельності Y пояснюється зміною факторів X_j , що дозволяє використовувати його в процесі прийняття стратегічних рішень щодо фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору.

Таблиця 6

**Матриця парних коефіцієнтів кореляції
між кількістю зайнятих осіб і фінансовим забезпеченням діяльності
аграрного сектору в розрізі його джерел**

–	Y	X_1	X_2	X_3	X_4
Y	1	-0,7051	-0,4279	-0,9003	-0,8057
X_1	-0,7051	1	0,2427	0,8787	0,8468
X_2	-0,4279	0,2427	1	0,4164	0,1488
X_3	-0,9003	0,8787	0,4164	1	0,9412

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень у цьому напрямку. В результаті кореляційно-регресійного аналізу свідчать про необхідність врахування значущості нерозподіленого прибутку, іноземних інвестицій і банківського кредитування (у вказаній послідовності) при розробці стратегічних заходів, спрямованих на забезпечення зростання обсягів виробництва в аграрному секторі. При цьому мають бути враховані наслідки надходження відповідних ресурсів у частині забезпечення робочими місцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Алексійчук В.М. Напрями реформування системи кредитного забезпечення в АПК. *Економіка АПК*. 1998. № 1. С. 40–45.
2. Амбросов В.Я., Онегіна А.М. Формування кредитного ринку в системі агробізнесу США. *Економіка АПК*. 2001. № 2. С. 115–116.
3. Болдирева Л.М. Розвиток агропродовольчого сектору економіки України: теорія, методологія, практика : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2017. 414 с.
4. Буздуган Я. Поняття, принципи, форми фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні. *Віче*. URL: <http://www.viche.info/journal/960/>.
5. Бучнів М.М. Розвиток власності та його вплив на підвищення ефективності аграрних підприємств в період інституційних трансформацій : монограф. Одеса : КУПІРІЄНКО СВ, 2020. 275 с.
6. Гавриленко Т.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2016. № 12 (22).
7. Гудзь О.Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств кредитними ресурсами. *Економіка АПК*. 2003. №1. С. 86–90.
8. Дікань Л.В. Голуб Ю. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела. *Економіка розвитку*. 2007. № 3 (43). С. 65–68.
9. Дмитрик О.В. Організаційно-економічні засади державної підтримки функціонування особистих селянських господарств. *Економіка та держава*. 2019. № 8. С. 71–75.

10. Забаштанський М.М. Фінансове забезпечення комунальної сфери : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит». Ірпінь, 2009. 22 с.
11. Застрожнікова І.В. Державна підтримка інфраструктури села як передумова сталого розвитку сільського господарства країни. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету(економічні науки)*; за ред. М. Ф. Кропивка. Мелітополь : Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2016. № 1. С. 148–152.
12. Збарський В.К. Соціально-економічні умови розвитку селянських домогосподарств: монографія. Мелітополь : ТДАТУ. Вид-во «Люкс», 2017. 294 с.
13. Ільчук О.М. Державна підтримка сільського господарства в Україні *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 93–98.
14. Макаренко Ю.П. Аграрні малі господарства: умови та шляхи розвитку. Дніпропетровськ : Січ. 2012. 680с.
15. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm.
16. Саблук П. Т., Кропивко М. Ф. Напрями поглиблення аграрної реформи на сучасному етапі розвитку АПК. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2011. 137 с.
17. Потапов О.С. Сільське господарство України: сучасний стан та особливості розвитку *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 9. С. 136–147.
18. Пугачов М.І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін *Економіка АПК*. 2017. №5. С. 12–18.
19. Стецюк П.А. Теоретичні основи бюджетного планування сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2007. № 1. С. 109–113.
20. Савчук В.А. Фінансове забезпечення виконання функцій держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 22. С. 46–49.
21. Погрішук Г.Б. Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. канд. екон. наук. Тернопіль, 2005. 20 с.

REFERENCES:

1. Aleksijchuk V.M. Napriamy reformuvannya systemy kredytnoho zabezpechennia v APK. *Ekonomika APK*. 1998. № 1. S. 40-45. [in Ukrainian].
2. Ambrosova V.Ya., Oniechina A.M. Formuvannya kredytnoho rynku v systemi ahrobiznesu SSHA. *Ekonomika APK*. 2001. № 2. S. 115-116. [in Ukrainian].
3. Boldyrieva L. M. Rozvytok ahroprodovol'choho sektora ekonomiky Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohrafiia. Kyiv : NNTs «IAE», 2017. 414 s. [in Ukrainian].
4. Buzduhan Ya. Poniattia, pryntsypy, formy finansovoho zabezpechennia okhorony zdorov'ia v Ukraini. Viche. Retrieved from <http://www.viche.info/journal/960/>.
5. Buchniev, M.M. Rozvytok vlasnosti ta joho vplyv na pidvyschennia efektyvnosti ahrarykh pidpriemstv v period instytutsijnykh transformatsij : monohraf. Odesa : KUPRIYeNKo SV, 2020. 275 s. [in Ukrainian].
6. Havrylenko T.V. Finansove zabezpechennia diial'nosti pidpriemstv v suchasnykh umovakh. *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal «Internauka»*. 2016. № 12 (22) [in Ukrainian].
7. Gud' O.Ye. Zabezpechennia sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv kredytnymy resursamy. *Ekonomika APK*. 2003. №1. S. 86–90 [in Ukrainian].
8. Dikan' L.V. Holub Yu. Finansove zabezpechennia diial'nosti pidpriemstva: sutnist' ta dzhherela. *Ekonomika rozvytku*. 2007. № 3 (43). S. 65–68 [in Ukrainian].
9. Dmytryk O.V. Orhanizatsijno-ekonomichni zasady derzhavnoi pidtrymky funkcionuvannya osobystykh selians'kykh hospodarstv. *Ekonomika ta derzhava*. 2019. № 8. S. 71–75 [in Ukrainian].

10. Zabashtans'kyj M.M. Finansove zabezpechennia komunal'noi sfery: avtoref. dys. na zdobuttia nauk.stupenia kand. ekon. nauk: spets. 08.00.08 «Hroshi, finansy, kredyt». Irpin', 2009. 22 s.
 11. Zastrozhnikova I.V. Derzhavna pidtrymka infrastruktury sela iak peredumova staloho rozvytku sil's'koho hospodarstva krainy . Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnogo ahrotekhnolohichnogo universytetu(ekonomichni nauky); za red. M. F. Kropyvka. Melitopol': Vyd-vo Melitopol's'ka typohrafiia «Liuks», 2016. № 1. S. 148–152 [in Ukrainian].
 12. Zbars'kyj V. K. Sotsial'no-ekonomichni umovy rozvytku selians'kykh domohospodarstv: monohr. Melitopol': T DATU. Vyd-vo «Liuks», 2017. 294 s. [in Ukrainian].
 13. Il'chuk O. M. Derzhavna pidtrymka sil's'koho hospodarstva v Ukraini *Ekonomika APK*. 2019. № 2. S. 93–98 [in Ukrainian].
 14. Makarenko Yu. P. Ahrarni mali hospodarstva: umovy ta shliakhy rozvytku. Dnipropetrovs'k: Sich. 2012. 680 s. [in Ukrainian].
 15. Ofitsijnyj sajt Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Retrieved from http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm [in Ukrainian].
 16. Sabluk P.T., Kropyvko M.F. Napriamy pohlyblennia ahrarnoi reformy na suchasnomu etapi rozvytku APK. Kyiv: NNTs «IAE», 2011. 137 s. [in Ukrainian].
 17. Potapov O.S. Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy: suchasnyj stan ta osoblyvosti rozvytku *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*. 2018. № 9. S. 136–147 [in Ukrainian].
 18. Puhachov M.I. Ahrarnyj sektor ekonomiky Ukrainy v umovakh instytutysijnykh zmin *Ekonomika APK*. 2017. № 5. c. 12–18 [in Ukrainian].
 19. Stetsiuk P.A. Teoretychni osnovy biudzhethnoho planuvannia sil's'kohospodars'kykh pidpriemstv. *Ekonomika APK*. 2007. № 1. S.109 – 113.
 20. Savchuk V.A. Finansove zabezpechennia vykonannia funktsij derzhavy. *Investytsii: praktyka ta dosvid*. 2013. № 22. S. 46–49 [in Ukrainian].
 21. Pohrischuk H.B. Finansove zabezpechennia okhorony navkolyshn'oho pryrodnoho seredovyscha: avtoref. dys. kand. ekon. Nauk. Ternopil', 2005. 20 s. [in Ukrainian].
-